

SHAXSNI O'RGANISHNING BIOGRAFIK METODI

ESHMURODOVA MUSHTARIY JO'RABEK QIZI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti, Psixologiya

yo'nalishi 112PS- guruh talabasi

mushtariy2567gmail.com

ASTATANAQULOVA MOXINUR BAXROM QIZI

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti, Psixologiya

yo'nalishi 112PS- guruh talabasi

AstanaqulovaMoxinurb12003860@gmail.com

SHOMUROTOV ULUGBEK MELIKBOBOYEVICH

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti

Pedagogika fakulteti Pedagogika va psixologiya

kafedra o'qituvchi

Email: ulugbekshomurotov986@gmail.com

Tel: +998915107420

<https://orcid.org/0009-0008-8004-499X>

Annotatsiya. Mazkur maqolada shaxsni o'rganishning biografik metodi psixologik tadqiqotlar tizimidagi muhim metod sifatida ilmiy tahlil qilinadi. Biografik metodning nazariy asoslari, shakllanish bosqichlari, turlari hamda shaxsni o'rganishdagi amaliy ahamiyati yoritilgan. Maqolada G. Allport, Z. Freyd, E. Erikson kabi olimlarning yondashuvlari tahlil qilinib, biografik ma'lumotlarning psixologik diagnostika va shaxsni kompleks tushinishdagi roli asoslab beriladi. Shuningdek, zamonaviy psixologik tadqiqotlarda biografik metodning intervyu, hayotiy hikoya, kundalik va hujjatli tahlil kabi variantlari qo'llanishining afzalliklari ko'rsatib o'tilgan. Tadqiqot natijalari shaxsni o'z hayot tajribasi orqali anglash, uning qadriyatlar tizimi va motivatsion tuzilishini ochib berishda biografik metodning samarali vosita ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: shaxs, biografik metod, avtobiografiya, psixologik tahlil, hayotiy yo'l, individual rivojlanish, motivatsiya.

Kirish. Shaxs psixologiyasida insonni yaxlit tizim sifatida o'rganish eng murakkab ilmiy muammolardan biridir. Shaxsning ichki dunyosini, motivatsion tizimini, hayotiy maqsadlari va qadriyatlarini anglashda biografik metod alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu metod inson hayotini butunlay tahlil qilishga, o'tmishdagi tajribalarning shaxs hozirgi faoliyatiga ta'sirini aniqlashga imkon yaratadi.

1. **Biografik metodning nazariy mohiyati.**

Biografik metod (yunoncha bios — hayot va graphō — yozmoq) shaxsning hayotiy yo‘li, ijtimoiy tajribalari, ruhiy kechinmalari va rivojlanish jarayonini tahlil qilishga asoslanadi. Bu metod shaxsning individual xususiyatlarini faqat tashqi kuzatishlar asosida emas, balki ichki tajriba, kechinma, motiv va qadriyatlar orqali ochib beradi. Psixologik tadqiqotlarda biografik metod subyektiv va obyektiv yondashuvni uyg‘unlashtiradi: bir tomondan insonning shaxsiy his-tuyg‘ulari va o‘z-o‘zini anglash darajasi o‘rganiladi, ikkinchi tomondan uning hayotidagi faktik ma’lumotlar tahlil qilinadi.

2. Biografik metodning tarixiy rivojlanishi

Biografik metodning ilmiy shakllanishi XIX asr oxiri va XX asr boshlariga to‘g‘ri keladi. Z. Freyd o‘zining psixoanalitik yondashuvda bemorlarning hayotiy hikoyalari orqali ongsiz motivlarni tahlil qilgan. E. Erikson esa shaxsning butun hayotiy tsiklini bosqichma-bosqich rivojlanish jarayoni sifatida ko‘rgan. G. Allport biografik metodni individual tadqiqotning markaziga qo‘yib, “shaxsni faqat uning hayotiy tarixini tushungan holda anglash mumkin” degan ilmiy g‘oyani ilgari surgan. K. Jung, A. Adler va K. Levin kabi olimlar ham shaxsning biografik ma’lumotlarini psixodinamik va ijtimoiy-psixologik tahlil vositasi sifatida qo‘llaganlar.

3. Biografik metodning asosiy turlari. Biografik metod bir necha ilmiy shakllarda qo‘llanadi:

1. Avtobiografik metod — shaxsning o‘zi tomonidan yozilgan hayotiy hikoyalar, kundaliklar, esdaliklar asosida tahlil yuritiladi.
2. Hujjatli-biografik metod — inson hayoti bilan bog‘liq arxiv materiallari, xatlar, rasmlar, ish faoliyati hujjatlari asosida psixologik tahlil amalga oshiriladi.
3. Intervyu-biografik metod — suhbat orqali insonning hayotiy tajribasi va qadriyat tizimi aniqlanadi.
4. Kombinatsiyalashgan biografik yondashuv — yuqoridagi manbalarni kompleks tarzda birlashtirib, shaxsni yaxlit o‘rganish imkonini beradi.

4. Biografik metodning afzalliklari va ilmiy ahamiyati

Biografik metodning afzalliklari quyidagilardan iborat. Shaxsning individual rivojlanishini vaqt bo‘yicha izchil o‘rganish imkonini beradi. Insonning ichki dunyosi, hissiy holati va motivatsiyasi haqidagi chuqur ma’lumotlarni ochib beradi. Psixologik diagnostika, konsalting va psixoterapiyada keng qo‘llanadi. Tarbiyaviy va pedagogik psixologiyada talaba yoki bola shaxsining shakllanish jarayonini tushunishga yordam beradi. Bu metod shuningdek shaxsning identifikatsiyasi, o‘zini anglash jarayoni, kasbiy yo‘nalish tanlash omillarini o‘rganishda ham samarali natijalar beradi.

5. Biografik metodning cheklovlari

Biografik metodning kamchiliklari ham mavjud:

Ma’lumotlarning subyektivligi (avtobiografiyada holatni buzib ko‘rsatish ehtimoli);

Tadqiqotchi tomonidan noto‘g‘ri interpretatsiya xavfi;

Ob'ektiv statistik natijalarni olishning qiyinligi.

Shu sababli biografik metod ko'pincha boshqa psixodiagnostik metodlar — test, intervyu, kuzatish, kontent-tahlil bilan uyg'unlashtiriladi.

6. Zamonaviy psixologiyada biografik metodning qo'llanishi

Bugungi kunda biografik metod ilmiy tadqiqotlarda va amaliy psixologiyada keng qo'llanilmoqda. Masalan: Karyera psixologiyasida shaxsning hayotiy tanlovlari va kasbiy yo'nalishini o'rganishda;

Klinik psixologiyada travmatik tajribalar va ularning shaxs rivojiga ta'sirini tahlil qilishda;

Pedagogik psixologiyada o'quvchi yoki talabalar shaxsining tarbiyaviy tajribasini baholashda;

Ijtimoiy psixologiyada biografik ma'lumotlar orqali jamiyatdagi shaxslararo munosabatlar tizimi o'rganilmoqda.

Xulosa. Biografik metod shaxsni o'rganishning eng murakkab va chuqur tahliliy metodlaridan biridir. U shaxsning hayotiy yo'li orqali uning psixik rivojlanishini, qadriyat tizimini, motivatsion yo'nalishini va o'z-o'zini anglash jarayonini ochib beradi. Shu boisdan biografik metod nafaqat ilmiy tadqiqot, balki amaliy psixologik faoliyatda ham samarali vosita sifatida o'z o'rniga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Allport G.W. Pattern and Growth in Personality. New York, 1961.
2. Erikson E. Childhood and Society. New York, 1950.
3. Jung C.G. Memories, Dreams, Reflections. London, 1962.
4. Rubin H.J., Rubin I.S. Qualitative Interviewing: The Art of Hearing Data. Sage Publications, 2005.
5. Karimova V.M. Umumiy psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston, 2016.
6. Zokirov M. Shaxs psixologiyasi asoslari. – Toshkent: Fan, 2019.